

ፎፍሮሊካሊያቦታታሪ

Նոր Կտակարանին բոլոր հաստատվածն-
րէն, զորս մենք ուսումնասիրեցինք, երե-
ւան եկաւ որ, «Տեսողեզրայր» Յակոբոս
Առաքեալը և Սլիփէոսի որդին Յակոբոս Ա-
ռաքեալը նոյն անձերն են: Այս իրողու-
թիւնը հաստատուեցաւ, Սուրբ Պօղոս Ա-
ռաքեալին առ Գաղատացիս ուղղած թուղ-
թին բնագրէն (Ա. 19):

Եթէ երբեք, իւրաքանչիւր հատուածը
առանձինն նկատի առնել ուզէինք, թերեւ
յստակ և սեղմ եզրակացութեան մը չըկա-
րինայինք յանդիլ, ամբողջ գրութեամբին շա-
րայարութիւնը անապագորիչ ըլլալուն պատ-
ճառաւ :

Յիսուսի կենդանութեան, Զերեդեայի
որդին Յակոբոսը, Պետրոսի և Յովհաննէսի
հետ զերաւելիո տեղ մը ունի առաքելական
խումբին մէջ, իսկ Ալիէոսի որդին Յակո-
բոս, երկրորդական աստիճանի մը վրայ կը
գտնուի. և բարոյապէս չտա կը պատշաճի
իրեն տրուած կրօններն Յակոբոս մակիրոր

Սակայն, մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի մահէն վերջ, անոր սրբութիւնը, օրէնքին հանդէպ իր նախանձախնդրութիւնը և հաւատարմութիւնը, ինչպէս նաև իր պաշտօնակիցներուն կողմէ կատարուած միահաւառ ընտրութիւնը մինչև Երուսաղէմի եպիսկոպոսապետութեան, իր անձին հեղինակութիւնը տակաւ առ տակաւ բարձրացուցին. իր անուան հմայքը, Զերեղիայի որդիին՝ Յակոբոսի մահէն վերջ մանաւանդ, աւելի հռչակաւոր դարձաւ։ Ս. Քաղաքին մէջ իր տեական ընակութիւնը միւս կողմէն նուազ չնպաստեց իր այս հանգամանքին։ Այսպիսով ուրեմն, կը հակացուի թէ, ան՝ նախապէս տասներկուքին մէջ նսեմացած գիրք մ'ունէր, սակայն տակաւ առ տակաւ Պետրոսի և Յովհաննէսի հետ նշանաւոր դարձաւ, և եկեղեցւոյ սրկներէն մին եղաւ։ Յակոբոսի կեանքին մէջ, երկու համանուն առաքեալներուն ներդաշնակութիւնը այնքան լաւ եղած է որ, Յակոբոս Առաքեալին, Յակոբոս «Տեառնեղբայր»ին հետ նոյնացումը իրրեւ վարդապետութիւն մը չէ որ երևան կուգայ, ո՛չ ալ առարկելի եղելութիւն մը, այլ՝ բարոյական ճշմարտութիւն մը և ստուգութիւն մը որ միտքը կը գոհացնէ ընդմիշտ։

Հայացուեց՝ ՊԱՐԳԵՒ ԳՐԻ, ԳՐԹԱՆԷՍԵԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ
ՈՒԺԱԿԱՆ ԶՕՐՈՒՔԻՆԸ

«Բխսնդնութիւնը երևան բերաւ մեծագոյն կարելի ուժական զօրութիւնը (dynamic force) մարդկային զօրմունկութեան, այն ազգերուն մէջ, որոնք յնդունեցին զայն»:

ጣድና ስብሰባ

Այսպէս կը գրէ «Քրիստոնէութիւն ու մարդկային զօրժունէութիւն» խորագրով իր մէկ ընդարձակ յօդուածին մէջ, քրիստոնէութեան արդի մեծագոյն մտածողներէն մին, Պէրտիաէվ: Այս արտայայտութիւնը անով կ'ըլլայ մասնաւորապէս ուշադրաւ, երբ նկատի առնուի յետ պատերազմեան աշխարհի ի յայտ բերած հոգեկան և իմացական պատկերը. — պատկեր՝ գոր, երկու դարեր՝ յաւակնոտ քանդումի և աճապարոտ յօրինման, իր լրումին հասցողցին, աշխարհը վերածելով իմացական քաոսի մը: Վոլթէօէն մեկնող և Նիցչէ ու Մարքս հասնող ժխտումին եռանդը, մարդկութեան արժեք անդամանելի հոգեկան ու նիւթական աղէտ: 1914-ի պատերազմը, իր յիսուն միլիոնի մօտեցող զոհերով, հանգրուան մըն է այդ աղէտի պողոտային վրայ: 1940-ի պատերազմը ուրիշ աւելի ահաւոր հանգրուան մը կը դառնայ տակաւ, քանի որ մարդկային արիւնը, անոր արժէքը, այնքան թեթեւ չի ըլլաւ կը մօտենն քրիստոնէութեան ռիսորդ վարդապետութեանց կողմէ: Գաղտնիք չէ թէ Գերման երկու մտածողները (Նիցչէ և Մարքս) դժբախտութեան կրօնք մը դառանա՞ծ են զայն:

Յաւէն աւելի բան մըն է գոր կ'զգանք մենք՝ երբ մեր դատումը կը փորձենք արդի ընկերային եւ իմացական վարդապետութեանց խարխոխներուն։ Ըստ անոնցմէ ու մանց, կրօնը պաշտպանն է կրաւորականութեան եւ ճակատագրի ենթարկման, մարդէն կորզելով իր պատասխանատուութեան զգացումը, զայն յանձնելու համար Աստուծոյ։ Բրիտանէութեան կրօնին մէջ, կը յարեն ուրիշներ, Աստուած է միայն գործողը, իսկ մարդը՝ անոր զթութեան ենթակայ խլեակ մը, հետեւաբար զուրկ ինքնաստեղծ գործունէութենէ։

Նիցչէ՝ որ դժբախտաբար չէ ճանչցած իրական քրիստոնէութիւնը, խստութեամբ դատած է զայն, քրիստոնէութեան յաղթանակը ընդունելով հիւանդներու յաղթանակ՝ առողջներու վրայ, և գերիններու արեւապետութիւն՝ ազատներու վրայ: Սակայն անկարելի է համաձայնիլ Գերման ժխտողին հետ, քրիստոնէական բարոյականին մէջ ստրուկներու վայել քօմբէլքսը միայն հաստատելով: Աշխարհի ոչ մէկ երկրամասին վրայ գերիններով քաղաքակրթութիւն մը չստրուեցաւ մեզի ողջունել: Եւ դիւրին չէ բազմրով կործանել այն շքեղ երեւոյթը, որուն անունն է Արեւմտեան Քաղաքակրթութիւն, զորմը՝ գրեթէ բացառաբար քրիստոնեայ բարոյականով տոգորուած և ապրած ցեղերու: Նիցչէի յարձակումը տկարութեան քօմբէլքսին վրայ քրիստոնէութեան մէջ, ուրացումն իսկ է սրտառուչ և սխրալի գեղեցիկութեան, ոյժի այն զարմանահրաշ պոսթկումին, որ արդիւնքն է հողեկան զօրութեան՝ ընդդէմ աշխարհիկ ոյժերու: Ի՞նչ գեղեցիկութիւն կարելի է մօտեցնել քրիստոնեայ նահատակներու անբաւ շարանէն պարզուած պատկերին: Կա՞յ աւելի մեծ ոյժ մը, քան այն՝ որ այդ բլբաւորները մահուան դէմ կը զինազարդէ:

Քրիստոնէութիւնը, մաքուր և ուղղափառ իր խորքին մէջ, պաշտպանն է մարդուն գերազանցութեան: Արեւելքի հին քաղաքակրթութեանց մեծ ժողովուրդները, Ջինաստան, Հնդկաստան, Պարսկաստան, որոնք չընդունեցին քրիստոնէութիւնը, եւ շարունակեցին ապրիլ այն տուեալներուն մէջ, որոնք մասամբ անցեալէն, և մասամբ ալ նոր տուեալներէ բռնի իրենց պարտադրուեցան, այսօր մեզի կուտան ոչ մըխիթարական համապատկեր մը, որ ոչ միայն համեմատելի չէ արեւմտեան քաղաքակրթութեան փարթամ տեսարանին, այլ և ազօտումն իսկ է երբեմնի վաղանցուկ պայծառութեանց: Ժ. դարու արաբ քաղաքակրթութիւնը անշուշտ բան մը կ'ապացուցանէ. փորձեցէք զայն փոխադրել սակայն ի. դար, ոչ միայն ձեր սիրտը, այլ նաեւ ձեր միտքը պիտի ճմուռի այն եղբարական անկումին, որուն դատապարտուած են փառաւոր այդ ազգերը:

Ընկերաբաններ, խմատասէրներ, կըրնան զանազան ազգականներ հնարել այդ ի-

րողութիւնները վերլուծելու եւ կշռելու, աւելի դիւրին չէ՞ սակայն արեւմտեան մը շահոյթին փառքը փնտռել, գտնել ու հաստատել պարզագոյն իրողութեան մը մէջ, որ քրիստոնէական կրօնին խորքը կազմեց: Կ'ախնարկեմ կատարելութեան ձգտումին, ոգեղէն արժէքներու արդար գնահատումին, կեանքը աշխարհին միայն չփոտահելու հեռահայեաց ըմբռնողութեան, որոնք բոլորը մէկ, մեզի կը մատուցուին քաղցր, տարօրէն մարդկային պատգամի մը մէջ — երկընքի Արքայութեան ձգտումին:

Ամբողջ հին քաղաքակրթութիւնը, կեանքի նեղ՝ պարագայապաշտ հասկացողութեան մը պարունակէն չէ ուզած շատ հեռանալ: Յոյներ և Հռոմէացիք, կեանքը տեսած են մեր աշխարհի համար միայն. իրենց երկինքը (դժոխք և արքայութիւն) դադարում մըն է, քարայրում մը, կեանքէն հիմնովին անջատում մը, ճիշդ հակառակը քրիստոնեայ երկինքին՝ որ շարունակութիւն մըն է, աճում մը, անհունացում մը: Դէպի յաւերժութիւն այս ձգտումը, քրիստոնէութեան նուէրն է մարդկութեան:

Աւելի կատարեալ կեանքի հեռանկար մը, վերջին երկու դարերու մէջ փորձուած բոլոր վարդապետական ձեռնարկները, պատահամբ չէ որ բխած են քրիստոնեայ մը տածողութեամբ աշխարհի մը ծոցէն: Մարդիկ աւելի թշուառ կ'ապրին արեւելքի ընդարձակ կայսրութեանց խորերը, և սակայն ընկերային ձգտումներու պատմութիւնը ոչինչ ունի արձանագրած այդ ժողովուրդներէն՝ ի նպաստ անոնց տառապանքի բարձման, առնուազն ամօքման:

Առերեւոյթ ականարկ մը ժամանակակից կեանքին վրայ, և քրիստոնեայ արժէքներու նահանջը մեր մէջ, թերեւս զմեզ զառածէ ուղիղ դատողութենէն, և մղէ գերզնահատելու մեր տկարացումը, քաղաքակրթութիւն տեսնել հոն, ուր մեքենաներ կան, մշակոյթ տեսնել հոն, ուր վայելք և հեշտանք կը տիրեն: Բայց իրերուն խորը թափանցողները միայն զխտեն թէ բուն մը շահոյթը ծածկուած կը մնայ. ան է իրական զսպանակը քաղաքակրթութիւնները յառաջ մղող: Այդ ազդակը հոգին միայն կընայ ըլլալ. եւ ո՞ր վարդապետութեան մէջ ան այնքան պայծառ է և իրաւ, որ քան քրիստոնէութեան:

Քրիստոնէութիւնը ամէն բանէ աւելի, մարդկային հոգիին արժէք տուող կրօնն է. անոր չնորհիւ ազատագրուեցաւ մարդը բռնութեան ուժերու տիրապետութենէն, այն տարրերէն՝ որոնցմով շրջապատուած ապրեցաւ հեթանոս մարդկութիւնը դարերով:

Քրիստոնէութենէն առաջ մարդը ենթակայ էր պետութեան, քաղաքին, իրեն զլացուած էր ներքին հոգեկան ազատութիւնը: Արեւելքը իր քաղաքակրթութեան ամենէն բարձրագոյն օրերուն իսկ, իր ծոցին մէջ ապրեցուց դարերով մարդ-գերիներու լէզէոններ: Քրիստոնէութիւնը ազատագրեց մարդը բնութենէն և պետութենէն, և զայն դրաւ Աստուծոյ դէմ, իր խղճին հետ:

Պատմական միւս մեծ կրօնները, Հիւնութիւն, Պրահմանականութիւն և Իսլամութիւն, Աստուծոյ միայն կը հաւատան, քրիստոնէութիւնը կը հաւատայ ոչ միայն Աստուծոյ, այլ նաեւ մարդուն, ուր, Աստուծո՞ մարդացած, ու մարդը աստուածացած է: Հինաստուիզմը կը մերժէ մարդը, լուծելով զայն անանձնական տաճարածութեան մը մէջ: Քրիստոնէութիւնը սակայն կը յարգէ մարդը, և կը պատրաստէ զայն յաւիտեանականութեան: Մարքսիզմը՝ որ կը յաւակնի մեր օրերու վերջին և կարելի կրօնը ըլլալ, իր գաղափարաբանութեան մէջ, մարդուն մտածութեան գործունէութիւնը բխման կը բերէ նիւթական իրականութենէն: Հոն մարդը կը մզուի առաջ, փոխան հոգեկան ազդակներու, նիւթա-ընկերային ոյժերէ, որոնք դուրս կը մնան իր էութենէն: Ինչպէս կը տեսնուի, նիւթը Մարքսիզմի իմաստասիրութեան մէջ օժտուած է ազատութեամբ, կեանքով, սակայն նիւթը չի կրնար ազատ և գործօն ըլլալ. ասոնք հոգիին յատկանիշերն են միայն: Նիւթը անգործ է և կրաւորական: Հոգեկան ազատութեամբ օժտուած էակը միայն գործօն կրնայ ըլլալ: Մարքսիզմը կը զլանայ մարդուն այդ ազատութիւնը, վերածելով զայն ընկերութեան պարզ գործիքի մը:

Քրիստոնէութիւնը, ընդհակառակն, կը բարձրացնէ անհատը իր միջավայրէն, օժտելով զայն հոգեկան ազատութեամբ. աստով ան վեր կը մնայ նիւթէն ու աշխարհէն, անոր պատկանելով հանդերձ:

Այժմու ընկերա-իմաստասիրական վարդապետութիւններու մէջ, մարդը ինքզին-

քին չի պատկանիր իր ներքին ապրումով, այլ մաս կը կազմէ նիւթին, մեքենային, և գործիք մըն է ընկերութեան, տէրութեան, դասակարգին:

Մարդը ապրեջանիկ է հոս, և իր պատմութիւնը ողբերգական, որովհետեւ ան օժտուած է հոգեկան ազատութեամբ, և կը նախընտրէ մնալ այսպէս, քան ծախել իր այդ ազատութիւնը նիւթական հացին:

Պատերազմը պատրաստեց սերունդ մը՝ որ կը հաւատայ միայն ոյժին. մարդկային հոգին անգամ ազդայնացած ու ընկերայնացած է: Այսօրուան տագնապը մարդկութեան ըլլալէ աւելի՝ տագնապն է մարդկայնութեան: Մարդը գաղբած է նկատուելէ իբր գերազոյն արժէք, և պատկեր Աստուծոյ, և եղած՝ պատկեր մեքենային: Միւս կողմէն առհաւական բնազդներ, հակառակ՝ քաղաքակրթութեան պարզուտէն անցած ըլլալուն, դասակարգերու և գաղափարաբանութիւններու ետին պահոււտած, նորէն անգլխութեան և անասնութեան կը մղեն քաղաքակրթ կարծուած մարդկութիւնը, որ դէպի Աստուած-մարդ չէ որ կը քալէ, այլ դէպի անասուն-մարդը: Ազգային և ցեղային սուր բնազդներ՝ որոնք ժամանակէ մը ի վեր նորէն սկսած են իրենց խռովքը ապրիլ, ապացոյցներ են այս իրողութեան:

Նիցչէ և Մարքս մեծ դեր ունեցած են այս անմարդկայնացման մէջ. յարգարելով այսպէս հակաքրիստոնէական ճակատներ, անցեալ և այժմու ընկերութիւններու մէջ: Արդի քաղաքակրթութիւնը՝ մեքենայի եւ զանգուածներու արգասիք, վտանգի ենթակած է մարդկային անձն ու իր անհատականութիւնը, ազատութիւնը ծանր բեռ մըն է իր ուսերուն դրուած:

Մեր օրերու պատմութիւնը պայքարի մէջ գրած է մարդկային միտքն ու բնութիւնը, ազատութիւնն ու պէտքը, անհատն ու ընկերութիւնը. և մարդկային այս ոյժերը ոգեկան կեդրոնի մը կապուած չեն դժբախտաբար: Հակառակ այս տխուր երեւոյթներուն սակայն, բանայնականութիւնը տակաւ տեղի կուտայ հոգեկանութեան: Քրիստոնէութեամբ, մարդը կ'ամբողջանայ՝ միանալով Աստուծոյ, կ'ազատագրուի՝ պատկանելով ինքզինքին:

Ինչպէս բնութեան, նոյնպէս ալ պատմութեան մէջ կ'ընդգծուի մը կայ, յաջորդա-

ԼԵԶՈՒՄԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԿԻ ԲԱՐԵՓՈՒԴԻԹԻՒՆԸ

Հայերէնի ուղղագրութիւնն ունի մէկ տասնեակից աւելի գարեբի պատմութիւն։ Թէեւ ոչ որոշակի, սակայն հիմնականում յայտնի է գրաբարի ուղղագրութիւնը, որ իրացւում էր։ Միսրոպեան այբուբէնի մէջ չկային օ եւ ֆ գրերը։ Վերջինս չկար, որովհետեւ գրաբար լեզուի արտասանութեան մէջ չկար այդ հնչիւնը։ Այդ հնչիւնով սկսուող գրաբար բառեր չկան։ Գրաբար լեզուով այդ հնչիւնով սկսուող օտար բառերը տառադարձւում էին փ կամ ֆ տառերով, օրինակ, պարսկերէն Ֆարսախ բառը գրւում էր կամ փարսախ կամ ֆարսախ։ Օ տառը եւս չկար գրաբարում, որովհետեւ գրաբարը չունէր մաքուր օ ձայնաւորը։ Այդ օ գրի գիմաց մենք գրաբարում

բում գտնում ենք աւ երկրաբառը, ԺԳ. դարից սկսած ձեռագրերի մէջ երեւում է օ տառը իւրաքանչիւր անգամ գրաբարի աւ երկրաբառի գիմաց։ Յետագայում օ գիրը գործածւում է իրրեւ փակ վանկի մէջ աւ երկրաբառը փոխարինող։

Գրաբարի ուղղագրութեան մէջ ե և է գրերի գործածութիւնը ևս շատ սրու չէ։ Մօտաւորապէս կարելի է եւ է գրի լի է ասել, որ գրաբարեան ե գիրը արտայայտւում էր քըմային ե = յե, իսկ է գիրը արտայայտւում էր եյ երկրաբառը, ԺԳ. դարում կայունացան ասել ե եւ էի ուղղագրութիւնը, ըստ որում բառասկզբին լսուող յե երկհնչիւնի գիմաց գրւում էր ե, իսկ է մաքուր ձայնաւորի գիմաց գրւում էր ե։

Է գրւում էր նաեւ բառամիջում սոփորաբար շեշտի տակ, և այն դէպքում, երբ վանկն աւելանալիս, եւ վերածւում էր ի-ի։ Է գրւում էր նաեւ բառավերջում։ ԺԳ. դարի ուղղագրութիւնը հիմնուած էր որոշ պայմանականութեան վրայ, քանի որ այդ դարերում գրութիւնն այլեւս չէր համապատասխանում արտասանութեանը, մինչդեռ գրաբարում ուղղագրութիւնը գերազանցապէս ֆոնետիկ էր, հնչիւնային, գրւում էին այնպէս, ինչպէս արտասանւում էին։ Օրինակ, յ կիսաձայնը գրաբարում գրւում էր բառավերջի ձայնաւորներից յետոյ, որովհետեւ այդպէս էլ արտասանւում էր. օրինակ, Տղայ, կարսայ եւ այլն։ ԺԳ. դարից սկսած յ կիսաձայնի գործածութիւնը խառնաշփոթւում է, որովհետեւ արտասանութեան մէջ բառավերջի ձայնաւորներից յետոյ այլեւս չէ կար, այդ պատճառով մտցուեց որոշ պայմանականութիւն՝ յ գրել ըստ ձայնաւորներից յետոյ, բացի դերանուններից և հրամայական եւ շանակի ձեւերից։

Այսպիսով մեր ուղղագրութեան առաջին կանոնները սահմանուել են ԺԳ. դարում, քանի որ այդ ժամանակ անհնարին էր գրել ըստ արտասանութեան։ Այդ ընդունուած ուղղագրութիւնը գործադրուեց

կանութիւն մը՝ զանազան կերպի մշակոյթներու, իրենց արշայոյսներով և վերջալոյսներով, բարձրացումներով և անկումներով։ Լուսաւոր և խաւար չըջաններ կան, սրբազան և աշխարհիկ վիճակներ։ Այժմ կ'ապրինք կարելիութիւններով յղի շրջանի մը մէջ, որ անկիւնագարձ մ'ըլլայէ աւելի վերջակէտ մըն է հին աշխարհը շինող շատ մը կարծեցեալ արժէքներու, և սկիզբ մը՝ նոր աշխարհին, որ ի ծննդեան է։

Միւս կողմէ սակայն, ո՛չ հին աշխարհը և ո՛չ ալ միջին դարերը չեն կորսուած. աշունց երկունքով կը ծնի նորը, որ հոգեկան է առաւելաբար։

Աւետարանի ոգին համբուրելի է նորէն այսօր առաւել քան երբեք, մարդկային այս տիտեր ճակատագրով մտահոգուած հոգիներուն համար։ Վասնզի, հսն ուր Աստուած չկայ, մարդը անամբողջ է և ստրուկ։

Ե. Վ. Տ.